

*Олійник Б. В., магістрант спеціальності „Соціальна педагогіка”, НУБіП України (м. Київ)
Кубицький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті, НУБіП України (м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОЇ І ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОДРУЖНИМИ КОНФЛІКТАМИ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

Розглядається проблема особливостей психодіагностичної і психокорекційної роботи з подружніми конфліктами у молодих сім'ях. Стверджується, що психологічна діагностика – це наука і практика постановки психологічного діагнозу, тобто виявлення наявності і ступеня вираження у людини певних психологічних якостей.

Рассматривается проблема особенностей психодиагностической и психокоррекционной работы с супружескими конфликтами в молодых семьях. Утверждается, что психологическая диагностика - это наука и практика постановки психологического диагноза, т.е. выявление наличия и степени выраженности у человека определенных психологических качеств.

The problem features psychodiagnostic and psychotherapeutic correction of conflicts in married young families. It is alleged that the psychiatric diagnosis - the science and practice of staging a psychological diagnosis, that is, detecting the presence and degree of expression in certain human psychological qualities.

Постановка проблеми. Однією із гострих проблем сімейного консультування є отримання повної, об'єктивної, достатньої інформації про ситуацію у сім'ї клієнта. Від цієї інформації залежить точність постановки діагнозу, вибір методів і напрямку корекційної роботи і ефективність допомоги. Науковці А.Н. Волкова, Т.М. Трапезнікова вважають, що збір інформації передбачає наявність у консультанта певної моделі сім'ї і шлюбу, можливих джерел їх дестабілізації. Однак теорія сім'ї і шлюбу є ще далекою до завершеності. Це породжує значні розходження у методах і характері інформації, яка збирається, її інтерпретації і використанні [1, с. 110].

Психодіагностика у сімейному консультуванні існує у двох *основних формах*:

1. Психодіагностика, яка дозволяє здійснити аналіз взаємин у сім'ї і реалізовується за допомогою бесіди, питальників, проєктивних методів.

2. Психодіагностика, яка реалізовується під час корекційного впливу, тобто у процесі консультування, психотерапії, психокорекції. Реакція клієнта на психолога чи на інших клієнтів, поведінка в процесі психотерапії – все це стає важливим психодіагностичним матеріалом, на основі якого визначається тактика консультування [2, с. 38].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури з даної проблематики [1-5] дає підстави стверджувати, що різні теоретичні підходи до психотерапії та консультування сім'ї в основному однаково оцінюють крайні варіанти сімейних взаємин, але акцентують

увагу на різних особливостях життєдіяльності сім'ї і помітно розходяться у розумінні завдань та способів психодіагностики сім'ї. Такий стан психодіагностики сім'ї не задовольняє практику консультування сім'ї, ускладнює об'єктивну оцінку її результативності, а також перешкоджає удосконаленню і розвитку теорії. Тому фахівці роблять спроби побудувати діагностичні схеми, які б поєднували методики діагностики, що спираються на принципи різних теоретичних підходів [3, с. 231].

Так, у сучасній західній сімейній психотерапії справді досить поширеною є думка про те, що будь-який підхід є нормальним і у кінцевому результаті приводить до досягнення цілі. Природно, що це викликає стурбованість і критичну оцінку вчених, які більш методично відповідально ставляться до проблеми діагностики. Все частіше здійснюються спроби вирішити проблему вивчення сім'ї, не обмежуючись надбаннями певної школи. При цьому ставиться завдання – побудувати таку діагностичну схему, яка задовольняла б представників найрізноманітніших шкіл і напрямків [4, с. 293–294].

Виклад основного матеріалу.

Особливу увагу дослідники звертають на те, що психодіагностику у сімейному консультуванні здійснювати нелегко через низку *причин*. До них, насамперед, відносять наступні:

1. Відсутність єдиного підходу до діагностики сімейних стосунків. Кожна теоретична модель консультування пропонує

своє розуміння діагностики і власні техніки діагностування.

2. Досвід психолога і клієнтів, їх цінності, розуміння смислу сімейного життя великою мірою визначають оцінку сімейних взаємин. Професійний психолог повинен усвідомлювати ці обставини і критично розглядати свої висновки.

3. Діагностиці сімейних взаємин заважають різні пояснення їх динаміки партнерами.

На думку вчених, супротив сім'ї дійсному пізнанню взаємин у ній може бути обумовлений також змінами психологічного клімату сім'ї: у кожній сім'ї можливі періоди більшої емоційної близькості і деякого віддалення, які змінюють один одного. До психологічної консультації конфліктні сім'ї найчастіше звертаються у період умовної стабільності. Внаслідок цього, точно діагностувати емоційний фон сімейних взаємин, зазвичай, вдається після тривалого спостереження. Згадані обставини дозволяють стверджувати, що діагностика сімейних взаємин продовжується стільки, скільки триває консультування сім'ї [5, с. 89–90].

Для дослідження подружніх стосунків науковцями розроблені *факторні моделі*, які базуються на факторному аналізі. Найбільш відомим прикладом використання факторного аналізу слугує *«колова модель»*, описана Д. Ольсоном, Д. Шпренкле, К. Русселем. Автори виділили два сімейні чинники, які найбільш повно характеризують сім'ю: сімейна згода і адаптованість. Сімейна згода – ступінь емоційного зв'язку між членами сім'ї. Сімейна адаптованість – характеристика того, наскільки гнучкі чи, навпаки, стабільні взаємини у сім'ї. Автори даної моделі вважають, що оптимальним є проміжний рівень стабільності. Першоджерелом порушень у сім'ї може виявитися будь-який аспект її життя. Поряд з факторним аналізом застосовують також й інші методи – метод головних компонент, інтуїтивну таксономію тощо [4, с. 286–291].

Вдалою схемою діагностики сімейних взаємин є *модель оцінки сім'ї*, запропонована В. Біверсом і М. Войлеро. Автори, зокрема, групують сім'ї таким чином:

а) *оптимально функціонуючі*, яким властиві теплі взаємини, повага амбівалентних почуттів, інтимності і визнання індивідуального вибору;

б) *адекватно функціонуючі*, у яких існують зрозумілі норми спілкування, іноді

визнається, іноді заперечується амбівалентність почуттів, періоди інтимності і теплих почуттів змінюються періодами боротьби;

в) *середньофункціональні*, де комунікація між членами сім'ї у більшості випадків негнучка, виражена емоційна дистанція, амбівалентні почуття відкидаються;

г) *пограничні*, яким властивий хаотичний і тиранічний контроль, ригідні правила сімейного життя, велика емоційна дистанція між членами сім'ї;

д) *порушені сім'ї*, у яких комунікація між членами сім'ї стереотипна, оцінки цинічні, демонструється ворожість.

Заслужовує на увагу *поетапна методика вивчення сім'ї*, розроблена Г.М. Андрєєвою. Дана процедура передбачає чітку спрямованість кожного етапу, труднощів, які зустрічаються, і шляхів їх вирішення. Зокрема, авторка виділила такі послідовні кроки вивчення сім'ї:

1. *Встановлення необхідності психотерапевтичного вивчення сім'ї*. На даному етапі визначаються зовнішні ознаки наявності психологічних проблем у сім'ї.

2. *Загальне знайомство з сім'єю*, основна мета якого – формування у психотерапевта правильного уявлення про сім'ю. Засобом досягнення цього постає бесіда.

3. *Виявлення психотравмуючої ситуації*. Воно реалізується шляхом висунення і перевірки діагностичних гіпотез, що дає можливість психотерапевту не лише «локалізувати» психотравмуючу ситуацію, а й уявити собі почуття клієнта у даній ситуації.

4. *Корекційний сімейний діагноз*. Мета даного етапу – відповісти на запитання: які зміни у житті сім'ї можуть спричинити зміну психотравмуючої ситуації. Провідним методом постає мисленнєве експериментування [4, с. 300].

Особливу увагу дослідники звертають на конкретні діагностичні методи, які дозволяють психологу здійснити аналіз подружніх взаємин. Серед них значною ефективністю відрізняються наступні:

а) *поетапна методика вивчення сім'ї* Г.М. Андрєєвої;

б) *техніка спрямованої рефлексії* конфліктної події В.А. Смахова;

в) *методика діагностики психологічного здоров'я сім'ї*, розроблена В.С. Торохтій;

г) *методика діагностики міжособистісних взаємин* Т.Лірі;

Питання педагогіки

- д) Вісбаденський питальник, розроблений Н. Пезешкіаном;
- е) кольоровий тест взаємин у сім'ї;
- є) методика діагностики міжособистісного сімейного конфлікту, розроблена В.П. Левкович та О.Е. Зуськова;
- ж) модифікація тесту Роршаха для діагностики порушення сімейного спілкування.

Наше експериментальне дослідження передбачало проведення опитування молодих подружніх пар за допомогою Вісбаденського питальника до методу позитивної психотерапії і сімейної психотерапії, розробленого Н. Пезешкіаном при співробітництві Х. Дайденабаха. Під молодим подружжям ми розуміємо подружню пару, стаж сімейного життя якої не перевищує 5 років. Дослідження проводилося на молодих сім'ях, з яких один чи обоє членів є студентами Національного університету біоресурсів і природокористування України, і було спрямоване на виявлення причин виникнення подружніх конфліктів. Вибірка становила 29 молодих подружніх пар. Вісбаденський питальник дає можливість діагностувати зони постійного емоційного напруження у цих сім'ях. Він розроблений у двох варіантах, для чоловіків та для жінок, що дає можливість порівняти відповіді партнерів. Однією з найважливіших для нашого дослідження є теза про те, що неузгодженість норм та способів поведінки партнерів є однією з причин виникнення конфліктів у молодій сім'ї. Зокрема, неузгодженість може виникати через значну різницю у вираженості у партнерів наступних поведінкових норм і правил, виділених Н. Пезешкіаном: акуратності, охайності, пунктуальності, ввічливості, чесності, працелюбності, надійності, ощадливості, покірності, справедливості, вірності, терпіння, розподілу часу, частоти контактів, довіри, надії, ніжності, сексуальності, любові, віри, фантазії, ставлення до власного тіла, до батьків як прикладу, зразка для наслідування.

Резюмуючи отримані в ході експериментального дослідження результати, варто зазначити, що найбільше конфліктів у досліджуваних молодих сім'ях виникає з приводу:

1. *Розподілу часу.* Один партнер може ефективно розподіляти свій робочий і вільний час, здатний приділяти достатньо уваги собі та оточуючим, знаходить час для розваг, інтересів, а інший постійно зайнятий, відчуває стрес через відсутність часу, перебуває у стані напруги і фрустрації.

2. *Справедливості.* Один з подружжя у своєму житті чітко дотримується принципу справедливості, є дуже вразливим, часто ображається на найменші прояви несправедливості стосовно себе. У той же час інший надає перевагу в оцінці життєвих ситуацій і людей власним особистим переконанням, відкидаючи принцип рівності.

3. *Охайності.* Один партнер регулярно слідкує за собою, турбується за чистоту у квартирі, а інший постійно розкидає речі, не прибирає, йому властива неохайність.

4. *Ставлення обох партнерів до батька і матері* як зразка для наслідування. У багатьох молодих сім'ях у ставленні кожного з партнерів до батьків існують значні відмінності. У одного з подружжя домінували позитивні, теплі взаємини у сім'ї, батьки постійно приділяли увагу дитині, були для неї прикладом. В іншого переважали холодні, індивідуальні взаємини у батьківській сім'ї, батьки не проявляли терпіння, любові. Крім того, існують значні відмінності у ставленні батьків до питань релігії, смислу життя, майбутнього. У батьківській сім'ї одного з партнерів воно було оптимістичним. Батьки цікавилися питанням про смисл життя, важливе місце в їхньому житті відігравала релігія. Водночас, у батьківській сім'ї іншого партнера домінувало байдуже ставлення. З огляду на це, слід зазначити, що підтверджується теза про причинну зумовленість подружніх проблем, які виникають у молодій сім'ї, негативними взаєминами у їхніх батьківських сім'ях, особливо у тих випадках, коли один із партнерів виріс у сім'ї з гіпоопікою, а інший – навпаки. У результаті цього діти, наслідуючи поведінкові паттерни батьків, не здатні порозумітися між собою у питаннях взаємин один з одним, ставлення до світу, виховання власних дітей.

Отримані кількісні результати відображені у рис..1.

Питання педагогіки

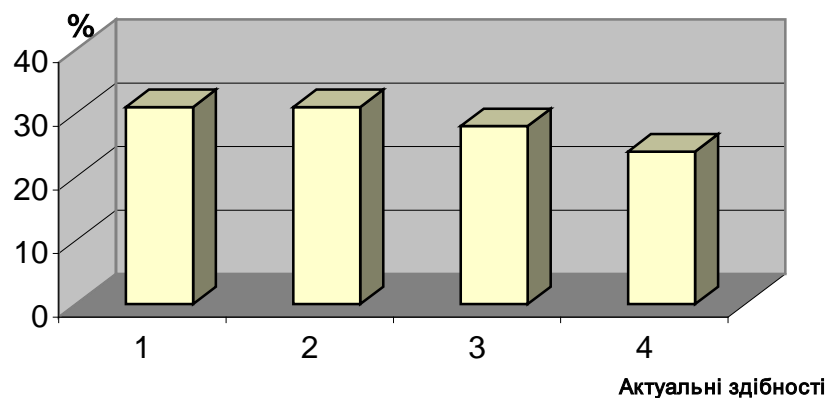

Рис.1. Поведінкові норми, неузгодженість яких найчастіше викликає подружні конфлікти у молодих сім'ях

(примітка: 1 – розподіл часу; 2 – справедливість; 3 – охайність; 4 – ставлення обох партнерів до батька і матері як зразка для наслідування)

Висновок. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що неузгодженість норм і способів поведінки партнерів є однією з вагомих причин виникнення подружніх конфліктів у молодій сім'ї. З огляду на це, у ході нашого експериментального дослідження ми виявили, що найбільше конфліктів у молодих подружніх партнерів виникає з приводу розподілу часу, справедливості, охайності, ставлення до батьків як прикладу для наслідування. Важливо також відмітити, що 2/3

досліджуваних сімей мають конфліктні взаємини. Загалом, ми виділили такі групи сімей в залежності від кількості сфер емоційного напруження у стосунках між партнерами: неконфліктні, які ефективно взаємодіють; проблемні, які характеризуються вищим рівнем емоційного напруження, однак здатні конструктивно вирішувати суперечки; конфліктні, які не можуть самостійно розв'язувати конфлікти і потребують психологічної допомоги.

Література

1. Волкова А.Н., Трапезникова Т.М. Методические проблемы диагностики супружеских отношений / А.Н. Волкова, Т.М. Трапезникова // Вопросы психологии. – 1985. – №5 – С. 110–116.
2. Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования / НИИ общ. и пед. психологии АПН ССР; [А.А. Бодалев и др.]; Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М. Педагогика, 1989. – 206 с.
3. Навайтис Г. Парадигмы семейной психодиагностики / Г. Навайтис // Мир психологии. – 2003. – №3. – С. 231–236.
4. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 1999. – 656 с. (Сер. «Мастера психологии»).
5. Навайтис Г. Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999. – 224 с. (Серия «Библиотека педагога-практика»).